

Obsah

Dokud vlak nezastaví	8
1 Člověk hledá člověka	11
2 Pravidla kultury	18
2.1 Držte se napravo od řeky	19
2.2 Bolest Roméova	24
2.3 Civilizace, na které se zapomnělo	50
2.4 Nechť ti Bůh odpustí	55
2.5 Sedm měst ze zlata	64
2.6 Dobytelé postmoderního věku	74
2.7 Klany typu jedna	78
3 Lakhóta	84
3.1 Očima traperů	84
3.2 Jak měli Lewis s Clarkem namále	95
3.3 Pošli mi prosím soudek žitné	99
3.4 Sedm poradních ohňů	107
3.5 Černý jelen promluvil	125
3.6 Černé vršky	139
3.7 Spousta hněvu a spousta slávy	154
4 Umění, které neslo smrt	180
4.1 Největší boháč světa	180
4.2 Krása, kouzla, existenciální nutnost	190
4.3 Osud Michaela Rockefellera	194
4.4 Studená válka a země lovců lebek	204
4.5 „Umění je základ. Bez něho by asmatská kultura zanikla.“	211
4.6 Ostrov níže než západ slunce	237
5 Lovci lebek a jmen	241
5.1 Puška, pyžamo a sbírka básní	241
5.2 Obklíčení démony	254

5.3	Lov hlav	263
5.4	Kouzlo tajných jmen	266
5.5	Bytosti dema	271
5.6	Temný kult Imo	273
5.7	Kult Mayo	275
5.8	Kult Sosom	280
5.9	Bez identity a zasvěcení	284
6	Papuánci předurčení stát se gentlemany	289
6.1	Tajné společnosti	303
6.2	Dlouhé pobřeží asmatských lovců lebek	308
6.3	Proč je důležité číst odbornou literaturu	320
7	Porucha!	327
7.1	Spirituální krize Asmatů	331
7.2	Hnutí Tuka, Baigona a Taro	345
7.3	Šílenství Vailala	349
7.4	To se vrací mrtví a přinášejí s sebou bohatství	360
7.5	Mansrenův mýtus	373
7.6	Ainův kult	374
7.7	Nahý kult	391
7.8	Hnutí Johna Fruma	396
7.9	Případ kuru	401
8	Hranice porozumění	411
8.1	Otrok, který se stal králem	423
9	Literatura	437
10	Seznam příloh se zdroji	458
10.1	Obrázky	458
10.2	Tabulky	467
	Poznámky	468
	Geografický rejstřík	484
	Jmenný rejstřík	490

1

Člověk hledá člověka

Dovolte si všechno prožít,
kráso i hrůzu,
žijte dál,
nic není konečné.

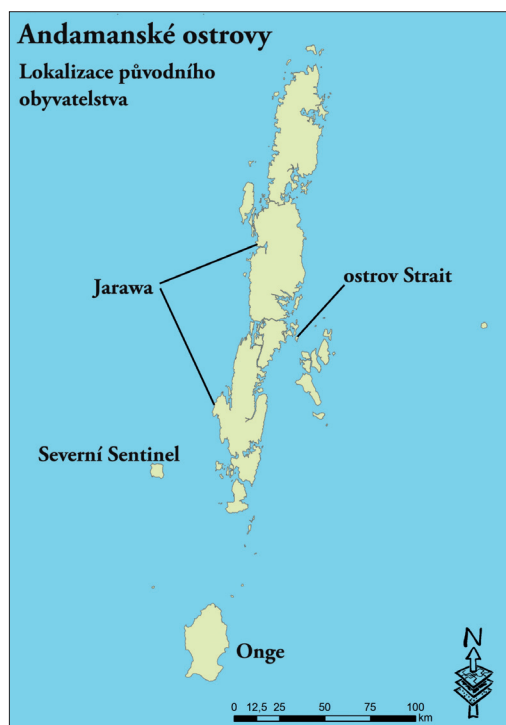
Rainer Maria Rilke

Dne 17. listopadu 2019 byl domorodci obývajícím ostrov Severní Sentinel v Bengálském zálivu zabit mladý Američan. Dotyčný John A. Chau se sem vypravil přes přísný zákaz indických úřadů, aby zcela izolovanou skupinu lovců-sběračů přivedl ke křesťanství. Víra, že dobré úmysly a bible v ruce jsou předpokladem vlídného přijetí, se u lidí označovaných za jedny z posledních svědků doby kamenné ukázala být jako nepatřičná. Muž, který se považoval za novodobého dobrodruha s misionářským zápalem, přitom o kontakt s ostrovany usiloval opakovaně. Už při prvním setkání mu však domorodci dali salvou šípů zřetelně najevo, že není vítán. Chau se z ostrova stáhl, ale jen proto, aby druhý den svůj pokus zopakoval. Spekuluje se, že k jeho umanutosti přispělo, když se do bible, již držel před sebou, zapíchl šíp a kniha mu tak zachránila života. To zapáleného křesťana mohlo posílit v přesvědčení, že je pod boží ochranou, a ztvrdilo jeho rozhodnutí riskovat život. Nechápal ovšem, že neohrožuje jen sám sebe. Úřední zákaz přiblížení k ostrovu Sentinel nebyl stanoven jen kvůli bezpečnosti příchozích, ale také z důvodu ochrany samotných domorodců. Přenos nějaké pro nás běžné a banální choroby představuje pro izolované ostrovany fatální riziko. Seznam původních společností, které historicky nezdecimovaly zbraně cizinců, ale jimi zavlčené nemoci, je ostatně velmi dlouhý.

Kauza zabitého misionáře, evokující viktoriánskou éru, dává připomenout, že na Zemi jsou stále skupiny lidí žijících mimo kontakt s globalizovanou civilizací.

Na to, kolik takových reziduí ještě existuje, se názory různí. V roce 2013 byl zveřejněn odhad, že počet kmenů žijících izolovaně a soběstačně dosahuje celosvětově asi stovky. To by dle předpokladů založených na průměrné velikosti kořistnických skupin odpovídalo zhruba 10 000 osob. Než o opravdovou presumpci jde však spíše o věštění z křišťálové koule. Pokud jde totiž o populace skutečně nekontaktované, nejenže by takové neměly vědět o nás, ale současně bychom ani my neměli mít žádné informace o nich. Různé kvantifikace proto ve skutečnosti směšují dvě alternativy: společnosti, které opravdu dosud nebyly v kontaktu se zbytkem světa, a skupiny, které o existenci jiného světa sice vědí, ale záměrně ho odmítají a lpí na svém kořistnickém způsobu života. Právě tato druhá eventualita platí pro většinu známých případů, ať už v neproniknutelném pralese Jižní Ameriky, nebo v oblastech Západní Papuy, a právě i pro ostrov Sentinel.¹

Kdo jsou jeho obyvatelé? Sentinel patří geograficky k Andamanským ostrovům, jejichž domorodé obyvatelstvo se dělí na čtyři skupiny: Andamance (tj. obyvatelé ostrova Velký Andaman), Jarawa (Jarwa), Onge a Sentinelce.² Do poloviny 19. století si místní lidé podrželi lovecko-sběračský způsob života a ke všem cizincům se stavěli vyloženě nepřátelsky. Konflikty s příchozími se vyostřily, když

Obrázek 1-1. Mapa Andamanských ostrovů s vyznačením ostrůvku Severní Sentinel.

roku 1858 založili Britové na ostrůvku Ross u dnešního andamanského města Port Blair trestaneckou kolonii. Indičtí vězni rozšiřovali odlesněný a kultivovaný pás země na hlavním ostrově, což od počátku nesli domorodci velmi ne- libě. Nijak nechráněné nuceně pracující proto ostrované napadali a zabíjeli. A nešlo přitom o malé šarvátky: například 6. dubna 1859 zaútočilo na vězně 200 domorodých bojovníků.³ Bylo proto rozhodnuto vystavět v jižní části Velkého Andamanu opevněný tábor Aberdeen, jehož posádka by trestance před domorodci střežila. I na tento chráněný post si však ostrované troufli a k tomu, že neuspěli, hodně pomohla náhoda. Rok předtím uprchlo do džungle na 130 věz- ňů, protože věřili, že se jim podaří projít ostrovem napříč a pak na voru přeplout domů do Indie. Namísto toho však buď zemřeli strádáním, anebo je zabili do-

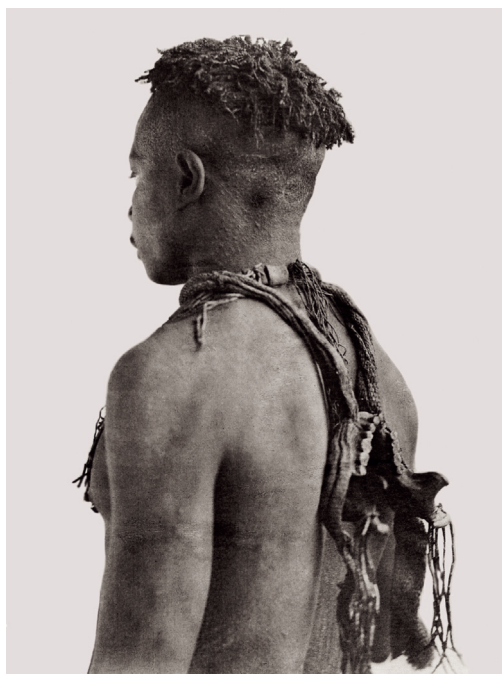
Obrázek 1-2. Andamanští ostrované fotografovaní roku 1890.
Muži mají v rukou smrtonosné dlouhé luky.

morodci. Jedním z uprchlíků byl vězen číslo 276 jménem Dudhnath Tewari. Toho sice při domorodém přepadu zasáhly tři šípy, ale z nějakého důvodu ho místní ušetřili, vyléčili a adoptovali. Když se pak Tewari dozvěděl, že se proti Aberdeenu chystá veliká výprava domorodců, uprchl a varoval jeho velitele komisaře Walkera. Dne 14. května 1859 na tábor opravdu zaútočilo asi 1 500 válečníků, ale protože byli Britové připraveni, neměli ostrované proti puškám a dělům šanci. Tímto střetnutím, známým jako bitva u Aberdeenu, pak skončil hlavní domorodý odpor Andamanců, i když archivované armádní reporty svědčí o pokračujících krvavých konfliktech. Například v roce 1867 bylo najednou uděleno pět Viktoriiných křížů za mimořádnou chrabrost, kterou britští vojáci prokázali při námořní evakuaci výpravy, jež byla na ostrově Malý Andaman přepadena a obklíčena domorodci.⁴ Většina místních lovecko-sběračských skupin však postupně podléhala tlaku britských a indických kolonizátorů, takže už kolem roku 1880 bylo rozhodnuto, že je třeba přežívajícím zbytkům zajistit ochranu.

Právě od té doby se datují první vědecké pokusy o popis místní kultury a společnosti. Domorodé obyvatelstvo Andamanských ostrovů se subsistenčně řadí k typickým lovcům-sběračům. Od přírodního prostředí, ve kterém žili (a malé

zbytky stále ještě žijí), se odvozovalo i spektrum obstarávané potravy. Její větší část byla získávána sběrem, jako želví vejce, jamy, med, plody chlebovníku, různé druhy larev, divoké citrusy a další lesní plody. Přistěhovaní zemědělci andamanské domorodce tradičně dělili na vnitrozemské lovce prasat a pobřežní lovce želv. Ve skutečnosti byli z hlediska masité potravy místní lidé závislí spíše na rybolovu, který specificky provozovali lukem a šípy. Kromě toho na mořském pobřeží sbírali kraby a měkkýše. Sídlní systém domorodců se sezonně měnil. V sušším období od října do února se populace soustřeďovala podél pobřeží, kde zhruba čtyři i více rodin obývalo shluk chat spletených z větví. V monzunové části roku se lidé přesunovali do vnitrozemského lesa a osídlení se rozptylovalo na více míst s menším počtem obyvatel.

To vše je pravděpodobně možné vztáhnout také na obyvatele ostrova Severní Sentinel. Jistotu nemáme, protože k nim nikdy žádný etnograf nepronikl a už v období prvních kontaktů si Sentinelci vysloužili pověst nevraživých strážců svého ostrova, kteří na všechny příchozí reagují salvami šípů. A střilet uměli dobře! Jak se přesvědčili námořníci i britští koloniální úředníci, šípy Sentinelců způsobovaly zranění až do vzdálenosti 45 metrů.⁵ Do 14 metrů pak jejich lukostřelci zasahovali vždycky. Protože malý ostrov nenabízel žádné komerční využití, nechávali jeho

Obrázek 1-3. Andamanský ostrovan s mandibulou význačného předka zavěšenou na krku.

obyvatele kolonizátoři dlouho na pokoji. Mezi lety 1879–1903 prošly Severním Sentinelem, který má rozlohu jen 30 čtverečních mil, zřejmě pouze dvě oficiální výpravy. Obě měly za cíl zhodnotit ekonomický potenciál území a získat informace o domorodcích. Ti byli registrováni jen nepřímo, protože se v obavě z mnoha příchozích stáhli do těžko prostupného lesního porostu. V roce 1903 účastník druhé výpravy lesní úředník Gilbert Rogers v novinách popsal domorodou vesnici se skupinou ohnišť. Počet obyvatel celého ostrova byl v té době odhadován na asi 100 osob.

V 19. století se s nimi do přímého kontaktu dostali několikrát námořníci, jejichž plavidla se v navigačně obtížných vodách Andamanských ostrovů dostala do potíží. Dobře zdokumentovaný je případ lodi Niniveh, která

Obrázek 1-4. Britský námořní důstojník a koloniální správce Andamanských ostrovů M. V. Portman provedl roku 1890 průzkum ostrova Severní Sentinel. Na fotografii je skupina andamanských mužů.

v roce 1867 u ostrova Severní Sentinel ztroskotala. Pasažéři se zachránili na pobřeží, kde na ně však zaútočili domorodci. Trosečníci se zoufale kryli před šípy a udržovali divochy daleko od sebe metáním kamenů a hrozivým máváním kusy dřev. Královské námořnictvo je naštěstí nenechalo na holičkách a všichni byli nakonec zachráněni. Kapitán Niniveh později napsal, že: „Domorodci byli všichni nazí, měli krátké vlasy a načerveno obarvené nosy. Doširoka otevřenými ústy vydávali nesrozumitelné zvuky. Některé jejich šípy byly opatřeny kovovými hroty.“⁶ Má se za to, že tehdy i dnes jsou pro ostrovany zdrojem kovu předměty vyplavené na břeh.

V průběhu mnoha dalších let se opakovaly podobné příběhy střetů se sentinel-skými domorodci; rozdíl byl pouze v tom, že ne vždy se příchozím podařilo přežít. Těla těch, kteří to štěstí neměli, pak ostrované vystavovali na pobřeží. Za zmínku stojí epizoda spojená s výpravou *National Geographic*, která se roku 1974 na ostrov

vydala natáčet dokument „Člověk hledá člověka“. V žádosti o povolení, které tým složený z etnografů, filmařů a ozbrojených strážců musel získat, se píše, že výprava měla v úmyslu si profesionálním přístupem získat přízeň domorodců. Konkrétně se předpokládalo, že její členové předají místním dárky a ti se z vděčnosti nechají nafilmovat. Výběr darů byl přitom zajímavý: ostrovanům nabídli plastové autíčko, svázané živé prase, kokosové ořechy, panenku a hliníkové nádoby. Výprava však neproběhla zcela podle plánu. Už vyložení darů byl problém, protože domorodí bojovníci podle svého zvyku uvítali příchozí salvou šípů. Filmaři se proto na člunu rychle vzdálili kus od ostrova a z domněle bezpečné vzdálenosti hodlali vše zdokumentovat. To se jim však nepodařilo. Sentinelci k darům sice přiběhli, ale zareagovali dalšími výstřely přesně mířených šípů, z nichž jeden zasáhl režiséra do levého stehna. Kameramanovi se ještě podařilo zachytit vítězoslavný smích domorodého střelce, viděl, jak Sentinelci propichují oštěpem prase i panenku, pohřbívají je do písku a s kokosy a hrnci v rukou mizí v porostu. Filmování skončilo, zhroucenému režisérovi ovazovali ránu a člun výpravy rychle směřoval zpět k civilizaci.

V osmdesátých letech nařídila indická vláda správním úřadům Andamanských ostrovů navázat se sentinelkými domorodci kontakt. Odborným poradcem se stal antropolog T. N. Pandit, který zvolil standardní postup získávat si přízeň domorodců dary.⁷ Mnohokrát připluly tzv. kontaktní hlídky k pobřeží Severního Sentinelu, kde – vždy mimo dostřel domorodých luků – zanechávaly kokosové ořechy, banány, kusy kovu, korálky apod. Ve většině případů reagovali Sentinelci nepřátelsky, jindy se zdálo, že připlouvající čluny vítají, ale vstřícná gesta byla jen předehrou k obvyklé spršce šípů. Slovní kontakt se navázat nepodařilo, protože řeč ostrovanů se nepodobala žádnému z andamanských jazyků. Pouze v jednom jediném případě došlo k blízkému a současně přátelskému setkání. Úřady tento úspěch náležitě medializovaly, ale fakticky se nic nezměnilo, protože pokusy o zopakování selhaly. Pravidla hry se postupně ustálila: kontaktní hlídka naházela dárky do vody v uctivé vzdálenosti od domorodců, kteří si počkali, až jim příboj vše přinese. V roce 1996 Indové všechny akce pozastavili a kolem ostrova vymezili „no-go“ zónu. I přesto ke kontaktu se Sentinelci sporadicky dochází doposud – v roce 2006 byli domorodci zabiti dva rybáři, kteří omylem u ostrova přistáli, a v roce 2018 zahynul výše zmíněný John Chau, usilující ztéci dle vlastních slov „poslední Satanovu baštu“.

Jednu otázku bychom si na závěr měli položit: proč byli a jsou andamanští ostrované tak nepřátelští vůči cizincům? I když za spouštěč násilného odporu lze jistě označit neuváženou a arogantní snahu vnucovat jiným v jejich domovském prostředí své vlastní hodnoty, nezdá se, že by právě tohle byl univerzální důvod domorodé nesnášenlivosti. Pokud by na vině byla standardní kulturní xenofobie,

dárky kontaktních hlídek by dlouhodobě měly vést ke vstřícnějšímu přístupu domorodých skupin. Ale k tomu objektivně nedošlo. Možná nám něco může napovědět hluboká analýza andamanské kultury z pera anglického antropologa A. R. Radcliffe-Browna.⁸ Ten si všiml, že očima ostrovanů není země obývána pouze lidmi, zvířaty a rostlinami, ale i dalšími bytostmi, které pro nedostatek vhodných termínů lze označit výrazem duchové. Ti jsou spojováni s přírodními fenomény a současně také s mrtvými lidmi, jejichž tělesným pozůstatkům se kvůli tomu dostávalo zvláštního zacházení. Tato nativní kategorizace se sama o sobě podstatně neliší od dělení světa jinými archaickými společnostmi. Co je však u Andamanců zvláštní, je jejich důraz na vzájemnou prostupnost jednotlivých sfér. Splývání světa duchů a lidí bylo všudypřítomné a projevovalo se například zvykem nosit na těle kosti mrtvých předků. Zdá se, že zásadní obavu měli Andamanci z omezování pohybu duchů. K tomu mohlo v jejich očích dojít velmi snadno, protože každá píd krajiny byla s těmito bytostmi spojena. A podobně jako výpadek světél na křižovatce může ochromit provoz ve městě, tak mohl zásah cizinců zabránit permeabilitě nehmotných bytostí a vést ke kolapsu spirituálního i hmotného světa. K poruše na křižovatce světů.